

Bromma den 20090930

Utbildningsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Waldorfskolefederationens remissyttrande

till Ds 2009:25

Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet

Utbildningsdepartementet har berett Waldorfskolefederationen tillfälle att yttra sig över departementspromemorian *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet* (Ds 2009:25). Nedanstående yttrande är framtaget i samarbete med de skolor som ingår i federationen och återger alltså federationsskolornas syn på utredningsförslaget.

Sammanfattning:

A/ Den allmänna målsättningen för skollagen enl. 1 kap 1 § stämmer väl överens med waldorfpedagogikens ursprung och innersta intention.

B/ Det är härvidlag fundamentalt att ordet valfrihet i lagförslagets titel förverkligas i lagtexten. Valfriheten måste gälla också pedagogiska alternativ, och de kan framstå som sådana endast om de ges möjlighet att behålla och vidareutveckla sin egenart.

C/ Waldorfskolorna arbetar efter den internationella läroplan vars svenska version formulerats i dokumentet *En väg till frihet* (som nämns i lagförslagets motivdel s. 267). Denna läroplan ligger inom ramen för de nationella styrdokument. För waldorfpedagogikens fortsatta existens är det därför fundamentalt att de öppningar för undantag för ”fristående skolor med särskild pedagogisk inriktning” som anges i den föreslagna lagtexten förverkligas.

Detta gäller särskilt:

- lärarbehörighet, med dess konsekvenser för lärarutbildningen
- kurs- och timplan
- betyg – läsårsbrev

Dessa undantag måste formuleras tydligt på politisk nivå så att de inte kan nivelleras på tjänstemannanivå eller utsättas för tolkningar som försvårar waldorfpedagogikens ställning som valbart alternativ. Härvidlag är den ovannämnda waldorfläroplanen *En väg till frihet* en lämplig utgångspunkt.

Den annorlunda progressionen får också konsekvenser för nationella prov i lägre klasser, särskilt i tredje. Likaså bör den tolvåriga läroplan som tillämpas i waldorfskolorna få konsekvenser för reglerna för övergång från nionde till tionde klass inom en skola.

I avvägningen mellan statlig kontroll och frihet för alternativa pedagogiska modeller är nionde klass och gymnasiets avslutningsklass rimliga avstämningpunkter. Så länge målen nås där bör frihet kunna råda på vägen dit.

D/ En viktig aspekt i det waldorfpedagogiska konceptet är att undervisningsmomentet för

sexåringarna underordnas förskolepedagogiken. Lek och rörelse är en viktig förberedelse för lärande, och att det bör vara en möjlighet för föräldrar att välja en sådan väg för sina barn.

E/ Enligt lagförslaget skall varje skola ha en rektor. I samband med detta betonas vikten av förslagets öppning för delegationsmöjligheter och olika lokala organisationsformer för skolorna. Waldorfpedagogikens betoning av lärarkollegiets betydelse för det pedagogiska utvecklingsarbetet och den dagliga verksamheten gör att friskoleförordningens undantag från kravet på en rektor fortfarande blir aktuellt som ett starkt önskemål.

1. Allmänna synpunkter

För waldorfrörelsen framstår formuleringarna om skolans syfte i lagförslagets första kapitel som mycket centrala. Waldorfpedagogikens metod och människosyn erbjuder ett väl utprövat alternativt sätt att förverkliga dessa syften.

Att främja ”en livslång lust att lära” har visat sig vara ett av de påtagliga resultaten av waldorfpedagogiken, som strävar efter att väcka en hållning av aktiv nyfikenhet hos eleverna. Särskilt två omfattande studier har undersökt f.d. elevers attityder och framgångar i postgymnasiala studier, också på lång sikt.¹

Att uppväga skillnader i elevernas olika förutsättningar och att se det unika i varje elev, är också en intention som alltid varit en ledstjärna för waldorfpedagogiken.

Likaså beskriver formuleringen ”främja elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare” själva fundamentet för waldorfpedagogiken. Det är grundtanken och livsnerven. Också här bekräftar de nämnda undersökningarna att resultatet motsvarar intentionen.

Vad gäller kravet att ”utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet” så är detta en självklarhet för waldorfskolorna.

Då waldorfpedagogikens resultat mäts med vetenskapliga metoder visar de sig mycket tillfredställande. Den vetenskapliga grunden för waldorfpedagogiken anser vi därför väl dokumenterad.

Vi är övertygade om att vetenskap och erfarenhet inte på egen hand kan bygga upp kunskap och demokratiska värderingar hos eleverna. Vetenskapsmannens logik och förnuft måste samverka med konstnärens förmåga att tänka utanför ramarna och vara kreativ. Detta synsätt finns också inom den akademiska världen. Ett liknande synsätt med växelverkan mellan vetenskap och konst skulle vi vilja se i den svenska skollagen.

Vi förordar därför att ”konstnärlig grund” anges som ytterligare en fundamental faktor för pedagogiken. Det handlar då inte bara om de estetiska ämnenas roll, utan om att pedagogiken till sitt väsen är en konst som i den dagliga verksamheten befinner sig i ständig utveckling där lärarens kreativa förmåga blir av avgörande betydelse både i didaktiska och omvårdande moment.

Förslag:

¹ Dahlin, Liljeroth och Nobel: *Waldorfskolan - en skola för människobildning?* Karlstad University Studies 2006:46
Barz und Randoll: *Absolventen von Waldorfschulen* Vs Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007

Vi hävdar att ”konstnärlig grund” måste ingå som grundförutsättning för pedagogisk verksamhet, då den till sitt väsen vilar på lärarens/skolans kreativitet, flexibilitet och konstnärliga förhållningssätt till sitt ämne/uppdrag. Beredskapen att möta eleverna som kommer med framtidsfrågor till oss förutsätter också en förmåga till fritt och nytt tänkande vilket motsägs av kravet på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet som enda (och statiska) grundval för pedagogisk verksamhet.

2. Alternativkaraktären

I motivtexten sägs att en utgångspunkt för skollagsförslaget är ”de olika skolformernas och verksamheternas egenart” (s. 232) och ”självfallet ska den pedagogiska profilen hos de fristående skolor, som fått godkännande för en sådan särskild profil, respekteras” (s. 233).

Detta är en fundamental punkt med rättsliga aspekter: föräldrarnas rätt att i en demokrati (i synnerhet när den styrs av en liberal regering) välja skola och pedagogisk inriktning för sina barn liksom de äldre elevernas rätt att välja ett pedagogiskt alternativ bör ges ett tillräckligt utrymme för ”fristående skolor med särskild pedagogisk inriktning” att utveckla sin egenart. Waldorfskolorna måste sägas vara ett väl utprovat sådant alternativ – med nittio års verksamhet internationellt och sextio års verksamhet i Sverige.

Inspektioner och vetenskapliga undersökningar bekräftar att konceptet är framgångsrikt, även om man givetvis såväl internt som från inspektionsmyndigheter måste vara uppmärksam så att eventuella lokala brister kan åtgärdas.

Ett generöst utrymme för waldorfpedagogik eller annat pedagogiskt alternativ måste finnas i en liberal demokrati – något annat skulle strida såväl mot Lissabonfördraget som mot den idé om pedagogisk mångfald som ingår i lagförslagets grundtankar.

3. Kursplan och timplan

Lagtexten (9 kap 8 §):

”För varje ämne gäller en kursplan. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om kursplaner. Sådana föreskrifter får innebära avvikelser för fristående skolor med särskild pedagogisk inriktning.”

I motivdelen kommenteras detta:

”/.../Fristående skolor med alternativ pedagogisk inriktning (kan) även i fortsättningen utöver de nationella läroplanerna och kursplanerna ha egna styrdokument för undervisning och andra inslag i utbildningen som i dag. Dessa dokument ska ses som komplement och kan i den enskilda skolan fungera parallellt med den befintliga nationella läroplanen.

Viktigt är att påpeka att till exempel Waldorfskolornas alternativa läroplan som Skolverket bedömt uppfylla motsvarande krav som den nationella läroplanen även fortsättningsvis kan användas i verksamheten tillsammans med den nationella läroplanen” (s. 267).

Självfallet är detta en avgörande punkt. Avvikelserna för waldorfskolorna, både i fråga om kursplan och timplan, måste utformas i dialog med företrädare för waldorfrörelsen (där Waldorfskolefederationen är det samlande organet), om alternativkaraktären och den pedagogiska profilen skall kunna behållas.

Under flera år har det funnits en tendens att gradvis utjämna den särpräglade karaktären i vårt alternativ. Det är en djupt oroande tendens, inte minst när den sker på tjänstemannanivå utan klara, offentliggjorda politiska direktiv. Sådant har skett nyligen, och vid eventuell oenighet exempelvis

mellan Waldorfskolefederationen och Skolverkets avdelning för styrdokument bör frågan lyftas till politisk nivå.

Även om de regeringsföreskrifter som innebär avvikelser för fristående skolor kommer senare vill vi redan i detta remissyttrande framhålla några punkter:

- De konstnärliga ämnena och hantverksämnena har en viktig roll i waldorfskolan. Detta får konsekvenser för både kurs- och timplan. Vi vill här framhålla att erfarenheten och en bred forskning visat att detta inslag i skolan stimulerar kunskapsinhämtandet och de teoretiska ämnena. Självklart måste det finnas en rimlig balans, men vi hävdar att waldorfskolorna har funnit en sådan, och att det bör vara relativt oproblematiskt att även i fortsättningen kunna ge de praktiskt-konstnärliga ämnena ett relativt generöst utrymme. Vi tillåter oss också att hävda att detta också bör kunna gälla andra skolformer, både på grundskole- och gymnasienivå.
- Eurytmin är ett för waldorfpedagogiken utmärkande ämne. Det måste ges status som betygsämne/meritämne. Det kan förvisso finnas med som ”skolans eget val”, men för waldorfskolorna räcker detta inte. Vi yrkar på att eurytmi även fortsättningsvis skall finnas i tim- och kursplan på ett sätt som motsvarar dess ställning i waldorfpedagogiken.

Förslag:

Särskilda föreskrifter för waldorfskolor vad gäller läroplan, kursplan och timplan bör utarbetas i nära samarbete med företrädare för waldorfrörelsen (i det här fallet Waldorfskolefederationen). Waldorfskolornas läroplan som den formuleras i dokumentet *En väg till frihet* (se motivtexten s. 267) bör där vara en utgångspunkt. Inte minst framhåller vi de tio punkterna som framtagits på begäran av Skolverket (se pärmens insida) med ett mindre tillägg under punkt 4. Vid eventuell oenighet i mer principiella frågor bör dessa lyftas till politisk nivå.

4. Waldorfskolans tolvårighet

En viktig del i waldorfkonceptet är att skolan är tolvårig (med förskolan som en grundläggande men fristående komponent). Självklart är det frivilligt för eleverna att efter nio år gå över till annat gymnasium och självklart kan också elever från kommunal grundskola eller annan fristående skola söka till waldorfgymnasiet. Likväl är det en hjärtpunkt för skolorna att ge förtur till de waldorfelever som gått ut nionde klass och som är behöriga när de önskar fortsätta i sin egen skola. Liksom, om det inte finns något gymnasium i den egna waldorfskolan, söka till waldorfgymnasium och även där ha förtur.

Förslag:

Föreskrifter om förtur för waldorfelever bör skrivas in i bestämmelserna för antagning till waldorfgymnasierna.

5. Nationella prov

Waldorfskolorna har inte sett några stora problem med de nationella proven i nionde klass, och resultaten har genomgående varit goda eller mycket goda.

Däremot skapar nationella prov i lägre klasser stora problem, särskilt i tredje.

Efter att proven genomförts i år visar den utvärdering som genomförts av Waldorfskolefederationen i samarbete med landets waldorfskolor att de nationella proven på detta stadium allvarligt har försvårat eller rent av omintetgjort möjligheterna att i rimlig grad genomföra waldorfläroplanen. Waldorfskolan har en annan progression och ett annat arbetssätt än den offentliga. Även om eleverna i praktiken klarar de nationella proven mycket bra, gagnar de inte deras utveckling på det sätt vår pedagogik eftersträvar.

Inte heller står den diagnostiska nyttan i rimlig proportion till de omfattande ingrepp i undervisningen som proven innebär. Härvid spelar det en stor roll att waldorfskolorna inte genomför något lärarbyte efter tredje klass så att någon ny lärare genom provresultaten behöver informera sig om de olika eleverna.

En omfattande forskning² stöder också påståendet att prov i lägre klasser är problematiska för klimatet i skolorna.

Förslag:

Waldorfskolefederationen föreslår att regeringen ger föreskrifter om undantag för waldorfskolorna när det gäller nationella prov i tredje klass, i varje fall vad gäller utformningen av dem.

Waldorfskolan har goda instrument för bedömning av elevernas eventuella stödbehov. Upplägget och utformningen av de nationella proven har allvarligt stört den pedagogiska progressionen och inlärningsmetodiken. De motverkar på så sätt de mål som ställs upp i 1 kap 1 §. De kommer också att driva mot likriktning och stumhet i pedagogiken i stället för att ge rum för alternativa inlärningsmetoder och elevernas individuella utveckling.

De nationella proven i femte (eller sjätte) klass är ett konstruktivt instrument som ger nyanserade insikter om elevers stödbehov. Likväl krävs en genomgång av proven på de punkter där de innefattar moment som senareläggs i waldorfskolekursplanens progression. Samtidigt föreslår vi att de görs frivilliga för skolorna i så måtto som andra metoder att identifiera elevers svårigheter också ska kunna godkännas av det verk som handlägger de nationella proven, Skolverket.

Waldorfrörelsens medverkan i utarbetandet av provmaterialet är en förutsättning för att waldorfskolorna ska kunna använda samma material som övriga skolor. En annan möjlighet är att waldorfrörelsen på vissa punkter, i samarbete med dem som producerar de nationella proven, kan få vissa moment utbytt mot andra som harmonierar med progressionen i waldorfskolans kursplan.

6. Läsårsbrev och betygen

3 kap 13 §:

"I grundskolan /.../ ska betyg sättas i den utsträckning och form som följer av denna lag eller annan författning.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om undantag från första stycket för fristående skolor med särskild pedagogisk inriktning."

Motivtexten utvecklar detta:

² Se bl.a.: Forrester, G (2005). All in a day's work: primary teachers 'performing' and 'caring'. *Gender and Education*, 17(3); 271-287.

Ball, S. J. (2003). The teacher's soul and the terrors of performativity. *Journal of Education Policy*, 18(2), 215-228.

West, P., & Sweeting, H. (2003). Fifteen, female and stressed: changing patterns of psychological distress over time. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(3), 399-411.

”Det bör dock även fortsättningsvis finnas möjlighet för regeringen att i förordning föreskriva att fristående skolor som tillämpar en alternativ pedagogik, t.ex. waldorfskolor, också får tillämpa ett annat bedömningssystem. Sådana föreskrifter får bara innebära undantag för fristående skolor på grund av att undervisningen har en alternativ inriktning” (s. 340).

Waldorfskolorna hade en välfungerande praxis där läsårsbrev från nionde klass kunde användas på ett rimligt rättssäkert sätt vid gymnasieintagning.

Läsårsbrev ger en sammanfattning av elevernas insatser i ämne för ämne i förhållande till den egna utvecklingen men visar också graden av måluppfyllelse i förhållande till det som beskrivs i waldorfskolans läroplan som den formuleras i *En väg till frihet*.

I *En väg till frihet*, beskrivs att läsårsbrev efter nionde klass kan göras kompatibelt med den offentliga skolans betygssystem om så krävs av lokala intagningsnämnder. (a.a. s. 9).

Detta förhållande uppmärksammades av den förra Skollagskommittén som i sitt betänkande Skollag för kvalitet och likvärdighet, SOU 2002:121 skriver:

”Waldorfskolorna överlämnar varje läsår ett s.k. läsårsbrev till föräldrar och elever där barnets utveckling i sociala och kunskapsmässiga färdigheter beskrivs. I årskurs nio får eleverna ett skriftligt beskrivande slutdokument av vilket det även framgår om eleven uppnått/inte uppnått målen i svenska, engelska och matematik. Denna information är nödvändig för att aktuell intagningsnämnd skall veta om eleven är behörig eller inte för gymnasiestudier. På vissa orter kräver intagningsnämnderna att skolan översätter dessa slutdokument till någon form av slutsomma, beräknad på samma sätt som för kommunala skolor. De allra flesta intagningsnämnder har dock förståelse för Waldorfskolors önskemål och eleverna placeras vid intagningen i den s.k. fria kvoten enligt 6 kap. 3 § 2 gymnasieförordningen.”

(SOU 2002:121 Skollag för kvalitet och likvärdighet s. 204)

Denna kompromiss har en del waldorfskolor sett sig tvingade att acceptera för att hjälpa eleverna vidare när de valt att gå vidare till offentligt gymnasium. Det har skett i samarbete med och på begäran av eller önskemål från lokala intagningsnämnder.

Formuleringen i skollagskommitténs utredning har vi också sett som en form av godkännande av proceduren.

Förslag

Waldorfskolorna ges möjlighet att även i fortsättningen utforma sina läsårsbrev i nionde klass så att de ger eleverna möjligheten att söka till gymnasium på lika villkor som andra skolors elever.

7. Rektorsinstitutionen

Lagtexten (2 kap 8 §):

”Verksamheten vid en skolenhet ska ledas av en rektor. Verksamheten vid en förskoleenhet ska ledas av en förskolechef. Rektorn och förskolechefen ska benämnas på detta sätt.”

Det undantag för waldorfskolor som fanns i förordningen om fristående skolor 1 a kap 4 a § tas därmed bort.

Motivtexten i Ds 2009:25 kommenterar (s. 297):

”Det måste stå fullständigt klart, oavsett vem som är huvudman för verksamheten, vem som har det övergripande ansvar som regleras i skollagen och övriga författningar. Genom förslaget att rektor får delegera enskilda ledningsuppgifter och beslutanderätt i vissa frågor, får även fristående skolor, t.ex. Waldorfskolor, vidgade möjligheter att delegera den dagliga pedagogiska ledningen och samordningen. Den nämnda undantagsbestämmelsen i förordningen om fristående skolor bör därför inte överföras till den nya skollagen.”

I självförvaltningsidén som är central i waldorfskolorna har kollegiet en huvudroll i det pedagogiska ansvaret och uppläggningsen. Detta är en viktig komponent för motivationen för lärarnas engagemang och upplevelse av delaktighet i skolan som helhet. Här finns en social huvudregel som givetvis inte bara gäller waldorfskolor. De delegeringsmöjligheter som motivtexten hänvisar till är utmärkta, men införandet av en rektorsinstitution blir ändå främmande i den kultur som utvecklats i många waldorfskolor.

Det är svårt att föreställa sig att en skola i dagens Sverige skall kunna ledas utan en person med exempelvis god skoljuridisk kompetens, en person som också får befogenheter. Detta gäller givetvis också waldorfskolor. Viktigt är också, som framhålls i Ds, att skolans organisation tydligt måste visa för elever och föräldrar liksom för lärarna vem som bär ansvaret i olika frågor.

Likväl finns det ett starkt önskemål inom rörelsen att undantaget behålls, och att varje skola får ansvara för sin organisationsstruktur och därvid bestämma hur den ytterst ansvarige skall betecknas – detta så länge organisationen har transparens och det finns tydligt namngivna ansvariga för huvudfunktionerna i skolans organisation.

Förslag

Undantaget från kravet på rektor i friskoleförordningen 1 a kap 4 a § bibehålls.

8. Lärarbehörighet

Detta har blivit en av de mest akuta frågorna.

Lagtexten 2 kap 13 §:

Behörig att anställas som lärare, förskollärare eller fritidspedagog i skolväsendet utan tidsbegränsning är

1. den som har svensk lärarexamen, respektive barn- och ungdomspedagogisk examen som regeringen med stöd av 1 kap. 10 a § högskolelagen (1992:1434) har meddelat föreskrifter om, eller motsvarande äldre utbildning, med huvudsaklig inriktning på den undervisning anställningen avser, eller
2. den som av Högskoleverket har fått ett behörighetsbevis enligt vad som föreskrivs i 15 §.

Den som inte är behörig får ändå anställas utan tidsbegränsning, om det saknas behöriga sökande och det finns särskilda skäl, samt den sökande har motsvarande kompetens för den undervisning som anställningen avser och det dessutom finns skäl att anta att den sökande är lämpad att sköta undervisningen.

planeras med utgångspunkt i en traditionell syn på undervisning. (Detta problematiseras även i motivtexten s. 403). I de fortbildningsåtaganden för förskolan som nu planeras inom ramen för lärarlyftet är det i första hand ökade kunskaper om barns läs- och skrivinlärning samt matematik som prioriteras. Vi ser positivt på fortbildningen men tror att det även behövs ökade kunskaper om exempelvis sinnen utveckling, barns rörelse och lek, samt omsorgens betydelse.

I motivtexten till lagförslaget (8 kap 4 §) om förskoleklassen läser vi att utbildningen fortfarande ska "vara frivillig" (s. 419). Det innebär i praktiken att föräldrarna även fortsättningsvis har en valmöjlighet när det gäller sexåringen. I dag erbjuder waldorfförskolorna en välplanerad verksamhet för sina sexåringar inom ramen för förskolans verksamhet. Vi menar att sexåringen är inne i en intensiv och betydelsefull utvecklingsfas som inte gynnas av att man flyttas, för att under endast ett läsår, ingå i en ny grupp innan skolstarten.

Flera utvärderingar som Skolverket har genomfört av skolornas sexårsverksamheter och förskoleklasser har visat att skolans pedagogik tar överhanden trots att det var att föra in förskolepedagogiken i skolan som var den ursprungliga avsikten.

Förslag:

Om waldorfpedagogiken skall vara ett valbart alternativ för föräldrar måste waldorfförskolorna även fortsatt behålla sin möjlighet att fullt ut tillämpa det upplägg som beskrivs i *En väg till frihet*.

För Waldorfskolefederationen

Göran Fant
Ordförande